
УДК 811.

Василь Німчук (м. Київ)

ВІННИЦЬКИЙ ОСЕРЕДОК ОСВІТИ У XVII СТ.

У статті йдеться про запровадження в українських колегіумах XVII ст. викладання латинської мови — міжнародної мови тодішньої Європи — і дискусії навколо цього.

Ключові слова: латинська мова, освіта, Вінницький колегіум.

Цариця Поділля — Вінниця славна не тільки її роллю в загальній історії України, але й історії української освіти. Про старожитній освітній осередок у Вінниці — колегіум — згадують дуже рідко. Та й відомостей про нього збереглося надто мало.

Найдостовірніші відомості про час заснування Вінницького колегіуму та суспільно-культурні умови, в яких він почав функціонувати знаходимо в книжці єпископа Сильвестра Косова (згодом — київського митрополита), що вийшла друком 1635-го р. у Києво-Печерській лаврі: "Exegesis, to jest danie sprawy o szkołach kiowskich u winickich, w których ucza zakonnicy Religiey Graeckej, przez wielebneho oycy Sylwestra Kossowa, electa episkopa Msćisławskiego, Mogilowskiego, Orszańskiego, przed rokiem teraznieyszym w tychże szkołach przez trzy lata profesora parisane"¹. Він упродовж трьох років викладав у Вінницькому колегіумі. Не виключено, що С. Косов був і першим ректором Вінницького навчального закладу.

Епіграф до книжки С. Косів узяв із Псалтиря (із псалма 117) латинською мовою — *Libera me a calumniis hominum, et custodiam mandata Tua* з польським перекладом: "Wybaw mię od potwarzy ludskiey, abych strzegł przykazań Twoich", тобто: "Спаси мене від наклепів людських, і

¹ Передрук книжечки див.: Exegesis — сочинение Мстислав, єпископа (впоследствии київ. митрополита) Сильвестра Косова // Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов... — Часть 1. — Т. VIII. — Вып. 1: Памятники литературной полемики православных южноруссов с протестантами и латино-униатами в Юго-Западной Руси за XVI и XVII стол. — К., 1914. — С. 422 — 447.

я буду сповняти заповіді Твої" (Пс. 118, вірш 134. Переклад Патріярха Київського і всієї України-Руси Філарета: Біблія. К., — С. 63L). Автор пише, що чотири (4) роки перед цим разом із митрополитом П. Могилою (тоді архімандритом) заснували колегіум у Києві, але ця подія викликала невдоволення недоброзичливців православ'я², котрі поширювали чутки про викладачів київського та вінницького колегіумів, ніби вони уніяти, неправославні.

С. Косов писав: "Які громи та різні блискавиці посипалися на нас, того не можна описати чорнилом. Був такий час, що ми, висповідавшись, тільки й ждали, що ось хоч нами будуть начиняти шлунки дніпрових осетрів або ж одного огнем, іншого мечем відправлять на той світ. Тоді то Він, незбагнений Серцевідець, бачачи нашу невинність і велику потребу чесних муз руському народові, розігнав хмари тих фальшивих думок, просвітив серця всіх так, що в нас пізнали справжніх синів Східної Церкви, послужних святому отцеві патріархові константинопольському"³.

Далі автор зазначав, що з особливої ласки і благословення Божого панове мешканці Києва та інших повітів рясніше, ніж перед цим за інших наших предків, дітками своїми, як мурашечками, житниці наші Аполлонові наповняли, Геліконом, Парнасом їх гордо іменуючи. Анонім (udawca) вбиває людям в голови, ніби працівники латинських шкіл як у Києві, так і в Вінниці, є слугами сект аріан, кальвіністів і лютеран, тому автор (Косов) у своїй книзі хоче спростувати наклепи недоброзичливців, довести невинність працівників українських колегіумів і показати, якою була потреба в латинських школах нашому народові. Наклепник бере силлогізм:

"Heretykom uczyć ma być zabroniono⁴;
Aże w Kiowie y w Winicy uczą heretycy,
Ergo, im to ma być zabroniono"⁵.

Грунтовно заперечивши основи вчення аріан, кальвіністів та лютеран, С. Косов переконливо говорить про необхідність для українців шкіл і "латинських наук":

"Та яка ж потреба латинських шкіл нашому народові? Передовсім та, щоб бідної нашої Русі (України) не називали дурною Руссю (Україною). Учїться, говорить обмовець, по-грецьки, а не по-латинськи. Правда, добра рада, але вона корисна в Греції, а не в Польщі, де латинська мова має великий ужиток. Поїде бідняга українець на трибунал,

² Не з'ясовано, чиї саме нападки на Києво-Могилянську й Вінницьку колегії викликали реакцію С.Косова. Висловлено думки, що нападником міг бути М.Смотрицький або уніатський митрополит В.Рутський (див.: *Сірополко С.* Історія освіти в Україні. — К., 2001. — С. 94.). Гадаємо, що припущення щодо нападок М.Смотрицького нелогічне, адже сам М.Смотрицький був одним із перших ректорів Київської братської школи.

³ Відредагований переклад М.Возняка. Див.: *Возняк М.* Історія української літератури. — Т. 2: віки XVI — XVIII. — Ч. 1. — Львів, 1921. — С. 106.

⁴ Виноска у стародруку: Нос est aria., cal., luth. — С. 424.

⁵ Там само. — С. 424.

на сойм, на соймик, до ґроду, до земства, — без знання латинської мови програє (bez łaciny rłaci winu); ні судді, ні адвоката, ні розуму, ні посла; а тільки, як каня, витріщивши очі, придивляється то до цього, то до того. Не треба заохочувати нас до науки грецької мови: ми дбаємо та дбатимемо про це й попри науку латинської мови, так що дасть Біг, вона буде у нас для церковного вжитку, а латина для публічних справ. Не згадуємо про диспути. Не багато надиспутував би в Польщі по-грецьки. На що, говорить наклепник, Русі (Україні) вчитися латини? Хай учаться її в римлян. Гарний мені дятлик, та ще й з носиком: радиш нам ходити по світу по хліб, коли ми маємо його вдома. Годувалися ми ним давніше по Інгольштадтах, Оломунцях, а тепер, з ласки Божої, й самі маємо його досить і іншим уділяємо”⁶.

На закиди, що ніколи Руси найясніші польські королі шкіл не дозволяли, відповідає, що ще Зигмунд III [Waza, 1566 — 1632] такі права русинам надавав на школи латинські у Вільні та Львові, і ті школи, в яких навчають у Києві і Вінниці, затверджені дипломами "помазання Божого, непереможного короля, монарха Владислава [1595—1648] всієї Речі Посполитої, у яких зазначено: "Школи, семінарії, друкарні, котрі були в їхньому володінні, підтверджуємо”⁷. "А що ті школи, в котрих тепер навчаємо, перед цим були завжди і є у нас у власності [свідчить те, що] до цього над ними ректорами були Смотрицький, Касіян [Сакович] та інші, які по-латинськи вчили без перерви аж до нас”⁸, — аргументує С. Косов. На жаль, із цього тексту прямо не випливає, чи згадане ректорування стосується й Вінниці, чи тільки Києва (що імовірніше).

Але **існування у Вінниці колегіуму в 1632 р.** — факт засвідчений. Колегіуми в Європі давали середню освіту, але в Києво-Могилянському колегіумі рівень освіти був академічним, тобто такий як у вищому навчальному закладі. Існує думка, що Вінницький колегіум організовано як філію Києво-Могилянського у зв'язку з тим, що в Києво-Могилянському колегіумі швидко зростала кількість студентів⁹. Упродовж якого часу функціонував Вінницький колегіум, не відомо точно. Можливо, тут ішло навчання до 1642 р. Тоді у Вінниці відкрито єзуїтський колегіум¹⁰). Висловлено різні думки про долю першого Вінницького колегіуму: одні автори твердять, що її заборонили поляки¹¹, інші — що її перенесено до Гощі на Волині¹² (нині районний центр у Ровенській обл.). Не знаємо, чи був якийсь зв'язок із

⁶ Відредагований переклад М. Возняка. Див.: *Возняк М.* Знач, праця. — С. 107.

⁷ Exegesis... — С. 445. Тим не менш Московський собор 1690 р. серед інших книжок українських авторів поклав "прокляття й анафему" й на Exegesis... " С. Косова (див. *Сірополко С.* Знач, праця. — С. 215).

⁸ Exegesis... — С. 445.

⁹ Енциклопедія українознавства (перевид. в Україні). — Львів, 1994. — Т. 3. — С. 997.

¹⁰ *Вирський Д. С.* Вінниця // Енциклопедія історії України. — К., 2003. — Т. 1. — С. 568.

¹¹ Енциклопедія українознавства (перевид. в Україні). — К., 1993. — Т. 1. — С. 282.

¹² Енциклопедія українознавства (перевид. в Україні). — Львів, 1994. — Т. 3. — С. 997.

першим Вінницьким колегіумом та знову відкритим 1662 р.¹³ православним колегіумом.

Варто сказати, що, крім іншого, «Exegesis...» С. Косова свідчить про намагання наших предків мати освітні осередки не гірші, ніж у решти Європи, прагнення до інтеграції в культуру Європи, до визнання нашої освіти в тодішньому світі. Тут вважаємо доречним згадати нинішнє прагнення України долучитися до болонського процесу.

У кожному разі навчальний заклад університетського типу у Вінниці існував уже в 1632 р., отже вінницькій університетській освіті виповнюється 376 літ (а Вінниці, вперше згадана в 1363 р., — 645 років).

Vasyl' Nimchuk

EDUCATION CENTRE OF VINNITSA IN THE XVII CENTURY

Keywords: Latin, education, a collegium in Vinnitsa.

Мовна мозаїка

ЩО ЦЕ ЗА ЛИСТОК-ВКЛАДИШ?

Відкривши упаковання з ліками, ми читаємо інструкцію для медичного застосування цих ліків. У ній написано: *Уважно прочитайте цей **листок-вкладиш** перед тим, як розпочати застосування препарату! Зберігайте цей **листок-вкладиш**. Вам може знадобитися перечитати його.* Застереження слушне, але незрозуміло, чому цей вкладний листок названо *вкладишем*. В українській літературній мові від дієслів не утворюють іменників за допомогою суфікса **-иш**. Листок, який вкладають до чого-небудь, який призначений для вкладання в що-небудь, можна назвати *вкладний листок* або *листок-вкладка*.

Отже, читайте **вкладний листок** або **листок-вкладку**.

Катерина Городенська

¹³ *Вирський Д.С.* Зазначена праця. — С. 568.